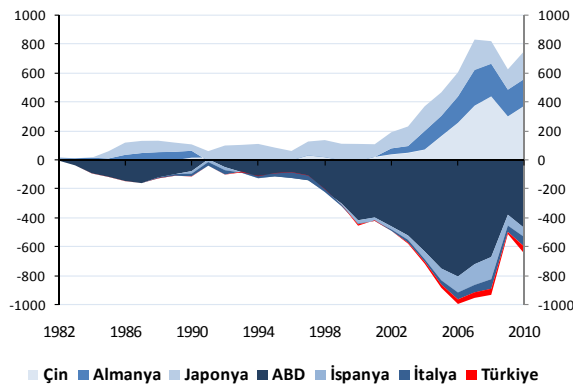

Küresel Ekonomik Dengesizlikler ve Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı

Sumru Öz¹

Küresel dengesizliklerin 2008-09 krizine zemin oluşturduğu konusunda bir fikir birliği var. Kriz öncesinde dünya çapında gözlemlediğimiz en büyük dengesizlik, Çin başta olmak üzere Asya ülkelerinin ve Avrupa Birliği'nin ihracatçı ülkelerinin cari işlemler fazlası ile finanse edilen ABD'nin dev cari işlemler açığıydı (Şekil 1).

Şekil 1. 2010'da En Çok Cari İşlemler Fazlası ve Açığı Veren Ülkeler ve Türkiye'nin 1982-2010 Dönemi Cari İşlemler Dengesi (milyar dolar)

Kaynak: OECD

İlk kez 200 milyar doların üzerine çıktığı 1998 yılından itibaren hızla artan ABD'nin cari işlemler

açığı, 2006 yılında 800 milyar dolarla en yüksek düzeyine ulaştı. Aynı yıl ABD tutsat (mortgage) piyasalarında başlayan dalgalanma ile eş zamanlı olarak azalmaya başlayan ABD cari işlemler açığı, krizin küresel boyuta ulaştığı 2009'da yarıya düştü. Ekonomik krize bağlı keskin düzeltme yalnızca ABD'de değil kronik cari işlemler açığı sorununa sahip İspanya, İngiltere ve Türkiye'de de yaşandı (Tablo 1). Ancak küresel krizin etkilerinin hafiflediği ülkelerin cari işlemler açığı 2010 yılında yeniden artmaya başladı, hatta Türkiye'nin cari işlemler açığı tutar olarak küresel kriz öncesi en yüksek düzeyin de üzerine çıktı.

Tablo 1. 2010'da En Çok Cari İşlemler Fazlası ve Açığı Veren Ülkelerin 2006-2010 Dönemi Cari İşlemler Dengesi (milyar dolar)

	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	-802,6	-718,1	-668,9	-378,4	-470,2
İtalya	-48,1	-51,6	-67,3	-44,0	-66,5
İspanya	-110,8	-144,1	-153,0	-75,7	-63,4
İngiltere	-82,7	-73,0	-43,5	-37,2	-56,0
Fransa	-13,0	-25,9	-54,3	-51,2	-53,0
Türkiye	-32,3	-38,4	-42,0	-14,0	-48,6
Hollanda	63,3	52,6	38,3	38,6	60,0
İsviçre	58,0	38,8	11,7	56,7	76,4
Rusya	94,7	77,8	103,7	49,4	71,1
Almanya	168,4	211,4	158,4	142,0	194,6
Japonya	182,0	248,0	226,4	185,8	187,3
Çin	253,3	371,8	436,1	297,1	371,4

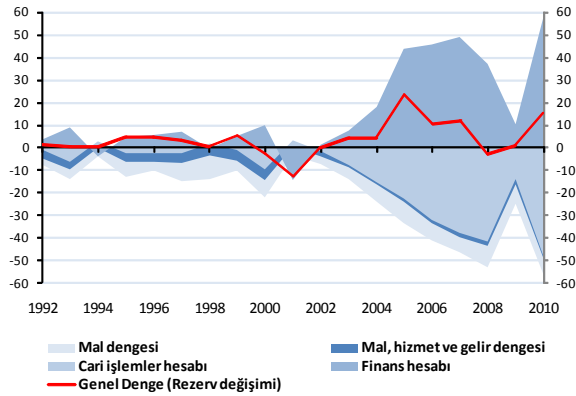
Kaynak: OECD, Rusya Merkez Bankası (2010 Rusya)

Şekil 1'de özetlenen küresel ekonomik dengesizlikler içinde Türkiye'nin payı küçük görünmekle beraber 2010 yılı verilerine göre Türkiye, 48,6 milyar dolarla dünyada en çok cari işlemler açığı veren altıncı ülke (Tablo 1). ABD bir yana bırakılırsa büyük açığa sahip diğer ülkeler olan İtalya, İspanya, İngiltere ve Fransa ile arasında çok büyük bir farkın olmaması, Türkiye'nin bu ülkelere kıyasla daha küçük bir

¹ Dr., Koç Üniversitesi-TÜSİAD EAF, soz@ku.edu.tr

ekonomiyeye sahip olması ile bir arada düşünülünce cari işlemler açığının küresel boyutta da önemli bir sorun olduğunu ve bu açığın nelerden kaynaklandığını bulmakta yarar olduğunu kabul etmek gerek.

Şekil 2. 1992-2010 Döneminde Türkiye'nin Ödemeler Dengesi (milyar dolar)

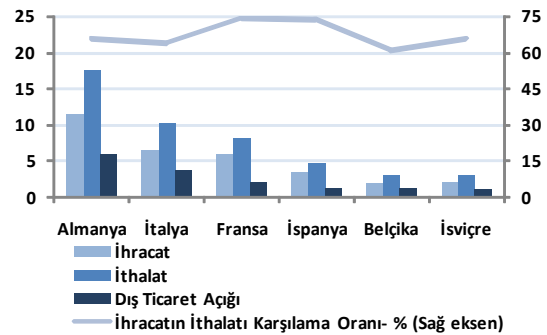
Kaynak: TC Merkez Bankası

Yurt dışında çok fazla varlığı ya da dışarıda yerleşiklerin o ülkede büyük miktarda yatırıma sahip olduğu birkaç küçük ekonomi dışında cari dış dengede nicelik olarak en büyük payın mal ve hizmetlerin dış dengesine ait olması beklenir. 1992-2010 döneminde Türkiye'nin Ödemeler Dengesi bileşenlerini veren Şekil 2'ye göre bu durum Türkiye için de geçerli: Cari işlemler açığı, özellikle malların dış ticaretindeki dengesizlikten kaynaklanıyor. 2010 yılında -56 milyar dolar olan dış ticaret dengesi, hizmet ve gelirler hesaba katıldığında -49 milyara, işçi dövizleri gibi cari transferler sayesinde de cari işlemler açığı ancak 48 milyar dolara iniyor. Türkiye'nin cari işlemler açığı vermesinde en büyük payın dış ticaret açığına ait olması nedeniyle öncelikle bu dengesizliğin kaynaklarını bulmak gerek. Dış ticaretteki dengesizliği iki açıdan incelemek mümkün: Mal gruplarına göre ve ülkelere göre. Aşırı cari açığın ortalama üretkenlik/beceri düzeyinin yabancı para cinsinden ortalama gelir

düzeyinden düşük olması nedeniyle Türkiye'nin küresel mal ve hizmet yelpazesinde yeterli varlığı gösterememesinden kaynaklandığı (1) görüşünden hareketle, ilki bu durumun hangi ürünler için geçerli olduğunun ortaya çıkmasını sağlayabilir.

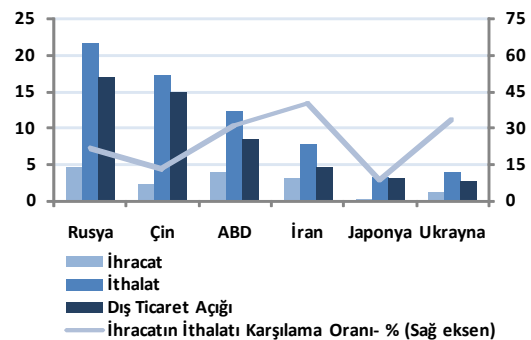
Dış ticaret dengesizliğini ikinci açıdan incelediğimizde, 2010 yılında Türkiye'nin en çok dış ticaret açığı verdiği ülkeler için ihracat, ithalat ve dış ticaret açığı yanında ihracatın ithalatı karşılama oranını gösteren Şekil 3 ve 4, sırasıyla Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile görece daha dengeli bir ticari ilişki içendeyken Rusya, Çin ve ABD ile ticaretinin oldukça dengesiz olduğuna işaret ediyor.

Şekil 3. 2010 yılında Türkiye'nin En Çok Dış Ticaret Açığı Verdiği Avrupa Ülkeleri ile Ticareti (milyar dolar)

Kaynak: UN Comtrade

Şekil 4. 2010 yılında Türkiye'nin En Çok Dış Ticaret Açığı Verdiği Diğer Ülkeler ile Ticareti (milyar dolar)

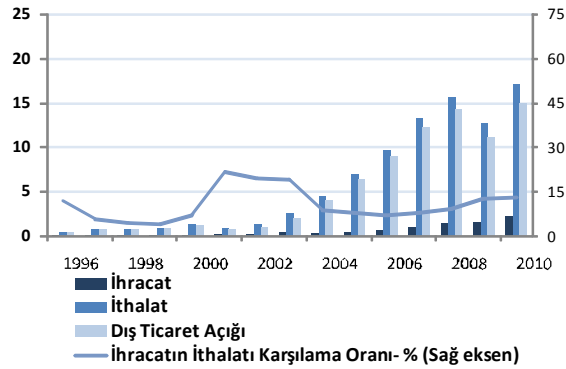
Kaynak: UN Comtrade

2010 yılında 17 milyar dolarla en yüksek açık Rusya'ya karşı verilmekle beraber bu ülke ile

yapılan ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı %21. Ayrıca mal ve hizmet dengesini birlikte ele aldığımızda, 3 milyonu aşan sayıda turistin geldiği Rusya ile Türkiye arasındaki dış ticaretin, ihracatın ithalatı karşılama oranının sadece %13 olduğu Çin'e kıyasla daha dengeli olduğu söylenebilir. Tutar olarak dış ticaret açığı yüksek olmamakla beraber, benzer bir durum ihracatın ithalatı karşılama oranının sadece %8 olduğu Japonya için de geçerli. Ancak Türkiye'nin Japonya ile dış ticaret hacminin görece azlığı ve Japon ekonomisinin büyüme potansiyelinin düşük olması birlikte ele alındığında asıl olarak Çin'e yönelik ihracata öncelik verilmesi gerektiği açık.

Şekil 5, Türkiye ve Çin arasındaki ticaret hacminin artmaya başladığı 1990'ların ikinci yarısından itibaren dengesiz olduğunu ve ihracatın ithalatı karşılama oranının %20'nin altında seyrettiğini gösteriyor.

Şekil 5. 1992-2010 Dönemi Türkiye-Çin Dış Ticareti (milyar dolar)

Kaynak: UN Comtrade

EAF Politika Notu No. 11-03, Türkiye'nin dış ticaret dengesini düzeltmek için reel döviz kurunun etkin bir şekilde kullanılmayacağını göstermişti (2). Bunun nedeni, en azından Türkiye örneğinde, reel döviz kurunun dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin ithalat üzerinden gerçekleşmesi ve ithalattan ihracata yönelik

kuvvetli nedensellik ilişkisi nedeniyle ithalatı kısmının ihracatı da olumsuz yönde etkileme potansiyeli taşıması olarak belirtilmişti. Politika Notu No. 11-03'te, Türkiye'nin dış ticaret dengesini sağlamak için önümüzdeki yıllarda yüksek büyüme oranı yakalaması beklenen ülkelere yönelik ihracatını artırması önerilmişti. Bu sonuç göz önüne alındığında, Türkiye'nin önceliği Çin'e yönelik ihracatı nasıl artırabileceğine vermesinde büyük yarar var. Gerçekten de 2010 yılı dış ticaret verilerine göre, Çin Türkiye'nin Almanya ve Rusya'dan sonra en büyük dış ticaret ortağı olmakla kalmıyor, aynı zamanda önümüzdeki dönemde büyüme beklentilerinin en yüksek olduğu ülkelerden biri.

Özetle, cari açığın asıl çözümünün başta eğitim reformu olmak üzere üretkenlik düzeyini artıracak reformlar olduğu kesin. Ayrıca Türkiye'nin ithalatını derinlemesine analiz eden 'Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES)' çalışması ile sanayinin ihtiyaç duyduğu girdilerin belirlenmesi ve bunların ülke içinde üretiminin teşvik edilmesi de dış ticaret açığının azaltılmasına katkıda bulunabilir. Ancak bu reformların orta-uzun vadede sonuç vereceği düşünüldüğünde bunlara ek olarak kısa vadede sonuç verecek önlemler de alınabilir. Bu önlemler arasında Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda Çin başta olmak üzere yüksek büyüme oranı yakalaması beklenen ülkelere yönelik ihracatını artırmaya çalışması geliyor. Türkiye'nin ithalatının küresel kriz öncesi değerlerini aşmasına karşın ihracatının bu düzeye ulaşamamasının arkasında yatan nedenlerden biri de ihracatın yaklaşık yarısının yapıldığı AB ülkelerinin krizin etkilerinden henüz tam olarak kurtulamaması. Gerçekten de Türkiye'nin ihracatı içinde 2007 yılında %56 olan AB ülkelerinin payı,

2008’de %48’e 2009 ve 2010’da ise %46’ya kadar düştü (3). 2011 yılı Ocak-Mayıs döneminde %48’e çıkmakla beraber, AB ülkelerinde yaşanan borç sorunları nedeniyle bu ülkelere yapılan ihracatın yakın zamanda kriz öncesi düzeylerine ulaşması beklenmemeli. Bu durumda önümüzdeki dönemde hızlı büyümesi beklenen ülkelere yönelmek gerekiyor. Hükümetin 73 ülkede 1243 sektörü inceleyerek hazırladığı yeni strateji ile mevcut şartlar altında Türkiye’nin ihracatının %30 artırılabilceği öngörüsü de bu savı destekliyor.

Sonuç olarak, dış ticaret açığına kısa vadede bir çözüm getirmek ve ihracatını artırmak için Türkiye, ya mevcut dış ticaret ortaklarının milli gelirinin artmasını bekleyecek ya da dış ticaret ortakları arasında hızlı büyüyen ülkelerin payını genişletmek için çaba sarfedecek. İkinci grupta yer alan ülkeler arasında da ilk hedef Çin olmalı. Ülkelerin birbirleriyle olan karşılıklı ticaretinin eşit olması beklenemez. Ancak Çin ve Türkiye arasındaki ticarete olduğu gibi aşırı dengesizliklerin bulunması durumunda bunun giderilmeye çalışılmasında yarar var. İkili ilişkileri geliştirerek ihracatçıların önünü açmak bu dengesizliği düzeltme yolunda bir adım olabilir. Ayrıca günümüzde uluslararası ticarete payı gittikçe artan üretim zincirlerinin Avrupa ile ticaretin dengeli olmasında etkili olduğu göz önüne alındığında Çin ve Türkiye’nin karşılıklı doğrudan yatırımları artırmaları, iki ülke arasındaki dış ticaretin daha dengeli bir hale gelmesine katkıda bulunabilir.

Kaynaklar

(1) Üçer, M., 2011, "Cari açık ne anlama gelir?", Radikal, 09/07/2011

(2) Öz, S.,2011, " Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret", EAF Politika Notu 11-03

(3) TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4

(4) OECD Statistics, stats.oecd.org

(5) TCMB, T.C. Merkez Bankası, evds.tcmb.gov.tr

(6) UN Comtrade, United Nations Commodity Trade Statistics, comtrade.un.org/db/